

הברית עם אבימלך

וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֶאֱן וּבָקָר וַיִּתֵּן לְאַבְיִמֶלֶךְ וַיְכַרְתּוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית: (בראשית כא כז).¹

רשב"ם בראשית כב א – העקידה עונש לברית עם אבימלך

"ויהי אחר הדברים האלה" - כל מקום שנאמר: אחר הדברים האלה, מחובר על הפרשה שלמעלה...² אף כאן, אחר הדברים שכרת אברהם ברית לאבימלך לו ולנינו ולנכדו של אברהם ונתן לו שבע כבשות הצאן. וחרה אפו של הקב"ה על זאת, שהרי ארץ פלשתים בכלל גבול ישראל והקב"ה ציוה עליהם: "לא תחיה כל נשמה". וגם ביהושע מטילין על ערי חמשת סרני פלשתים גורל.³ לכן, "והאלהים נסה את אברהם" - קינתרו וציערו כדכתיב: הנסה דבר אליך תלאה, על נסותם את יי, מסה ומריבה, בחנני יי ונסני.⁴ כלומר נתגאיתו בבן שנתתו, לכרות ברית ביניכם ובין בניהם, ועתה: לך והעלהו לעולה, ויראה מה הועילה כריתות ברית שלך.⁵ וכן מצאתי אחרי כן במדרש של שמואל: "ויהי ארון יי בארץ פלשתים שבעה חדשים, כתיב: את שבע כבשות הצאן תקח מידי. אמר לו הקב"ה: אתה נתתה לו שבע כבשות, חייך שבניו עושים שבע מלחמות עם בניך ונוצחין אותן... חייך שבניו הורגים שבע צדיקים מבניך ואילו הן: שמשון, חפני ופנחס.⁶ שאול ושלשה בניו... חייך שבניו מחריבים שבע משכנות, ואילו הן: אוהל מועד וגלגל נוב ושילה וגבעון ובית עולמים תרין... שארון מחזיר בשדה פלשתים שבעה חדשים".⁷ ניסה - קונטרארי"אה.⁸

וַיִּסַּע מִשֵׁם אַבְרָהָם אֶרְצָה הַנִּגְבַּ וַיֵּשֶׁב בֵּין קְדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיִּגַּר בְּגָרָד: (בראשית כ א).⁹

- ¹ התורה איננה מסתפקת בפסוק זה וחוזרת ומאוששת את דבר הברית במעשה, בשבועה ובמקום שנקרא על שם המעשה עד היום הזה: "... על כן קרא למקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם: ויכרתו ברית בבאר שבע...".
- ² בקטע שהשמטנו, מביא רשב"ם מספר דוגמאות, כולל "ויהי אחר הדברים האלה" של מגילת אסתר, שמוכחים את טענתו שכל ויהי אחר הדברים מקשר את הסיפור שלהלן עם הפרשה שלעיל.
- ³ רשב"ם מנסה להביא ראיה שאף הפלשתים הם בכלל העמים שיש מצווה להורישם. שהרי לכאורה, אין הם נמנים ברשימת שבעת העמים אשר הם עפ"י דברים ז א: "החתי והגרשתי והאמרי והכנעני והפרזי והחוי והיבוסים שבעה גוים רבים ועצומים ממך" (ובכל המקומות אחרים, שמות יג, כג, לג, במדבר יג, רק שישה עמים, בלי הגרשתי וכבר עמדו על כך חז"ל, ראו ויקרא רבה יז ו). בכל המקומות האלה, אין "פלשתים". רשב"ם יכול היה לכאורה להביא ראיה מפסוק בתורה כמו זה שבשמות כג לא: "ושתי את גבלך מים סוף ועד ים פלשתים וממדבר עד הנחל כי אתן בידכם את ישיבי הארץ וגרשתמו מפניך". אך הוא מעדיף פסוק מיהושע פרק יג, שם נזכרים הפלשתים, בעת שיהושע שזקן כבר, מצווה את בני ישראל להמשיך ולהוריש את הארץ ולהשלים את הכיבוש שהוא החל בו ולא סיים. ואלה דברי הפסוקים שם: "זאת הארץ הנשארת כל גלילות הפלשתים וכל הגשור: מן השיחור אשר על פני מצרים ועד גבול עקרון צפונה לפנעני תחשב חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי והאשקלוני הגתי והעקרוני והעזים". והגורל עליו מדבר רשב"ם מוזכר בפירוש טו ביהושע בעת שחלקו את נחלת שבט יהודה.
- ⁴ ראו גמרא סנהדרין קז ע"א שעל דברים אלה של דוד: "בְּחִנְנֵי ה' וְנִסְנִי" (תהלים כו ב), נענש דוד בחטא בת שבע.
- ⁵ מכל הפירושים לעקידה, נראה שזה של רשב"ם הוא אולי החריף והקשה (והטרגי) מכולם. ניסיון העקידה הוא עונש לאברהם על כריתת הברית עם אבימלך, ברית שבאה בשל יוהרתו של אברהם שזו מצדה באה עקב לידת יצחק. במילים אחרות, בעקבות לידת יצחק מרגיש אברהם שהוא כעת בן שווה וזכויות במשפחת עמי הארץ ועקב כך הוא מתחבר אליהם וזורת עמם בריחות. ולא זה הוא ייעודו. האם הבין אברהם את ההבטחה לארץ בדרך של בריתות שלום עם עמי הארץ (שחלק מהם גם הם מהגרים אליה)? הוא הרי אב המון גוים? יקרב אותם בהדרגה אל אמונת אברהם.
- ⁶ בני עלי, במלחמה בה נשבה ארון הברית ע"י הפלשתים. ראו שמואל א פרק ד.
- ⁷ רשב"ם מצטט את מדרש שמואל, שהוא מדרש מאוחר. הדברים מצויים כבר במדרש בראשית רבה נד סימן ד: "ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך ויאמר אבימלך לאברהם מה הנה שבע כבשות - אמר לו הקב"ה: אתה נתת שבע כבשות בלי רצוני, חייך שאני משהה בשמחת בניך ז' דורות. אתה נתת לו ז' כבשות בלי רצוני, חייך כנגד כן הורגים מבניך שבעה צדיקים ואלו הן: חפני, ופנחס, ושמשון, ושאול וג' בניו. אתה נתת לו ז' כבשות בלי רצוני, כנגד כן בניו מחריבין מבניך ז' משכנות ואלו הן, אוהל מועד וגלגל, נוב, וגבעון, ושילה, ובית עולמים תרין. אתה נתת לו ז' כבשות בלי רצוני, כנגד כן ארוני חוזר בשדה פלשתים ז' חדשים". ראו גם פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פיסקא יא - ויהי בשלח: "כי קרוב הוא - קרובה היא השבועה שהשביע אבימלך את אבינו אברהם... אם תשקר לי ולניני ולנכדי... עד כמה דורות השביעו? עד שלשה דורות השביעו: אם תשקר לי ולניני ולנכדי, לי ולברי ולבר ברי". מה עוד שמדרש בראשית רבה מגדיל לעשות ועושה חשבון של שבעה דורות של עם ישראל כנגד שלושה דורות של הפלשתים, משמע שהם האריכו יותר ימים. ראו שם סימן ב: "א"ר יוסי בר חנינא כתיב (תהלים לח) ואויבי חיים עצמו, מה שניתן לאברהם לשבע דורות ניתן לאבימלך לשלושה. למה לא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים? שעדיין נכדו קיים". ראו גם מדרש אליהו רבה (איש שלום) פרשה ח שהולך בדרך זו: "אברהם כרת ברית עם אבימלך, נתקבצו (לפניו) מלאכי שרת אמרו לפניו: ריבון כל העולמים, אדם יחיד שבחרתה לך משבעים לשונות כרת ברית עם אומות העולם".
- ⁸ חזרנו לדברי רשב"ם. לשיטתו, המילה "ניסה" במשפט "והאלהים ניסה את אברהם", איננו מלשון ניסיון או מבחן, אלא מלשון עימות ותגובה נגדית (קונטרה). המדרשים מותחים בקורת על הברית עם אבימלך, בפרט משום שהיא לאורך זמן ומונעת מצאצאיו של אברהם לממש זכותם על הארץ. אבל הקשר לעקידה והצגתה כעונש הוא כולו של רשב"ם. ראו המשך פירושו שם על ארץ המוריה שהיא בעצם ארץ האמוריה, היינו ארץ האמורי.
- ⁹ פתחנו בסערה ובמבט היסטורי רוגש. נחזור לסיפור הברית כמסופר בפשטות במקרא. מפגש אברהם עם אבימלך שסופו בברית שכרתו בבאר שבע (פרק כא), הוא המשך של הסיפור המתחיל בפרק כ הקודם. לאחר הפיכת סדום, אברהם עוזב את גב ההר ויורד

בראשית רבה נב סימנים ג-ד – השבר לאחר מהפכת סדום

"ויסע משם אברהם" – "חכם לב יקח מצות ואויל שפתיים ילבט" (משלי י ח) - חכם לב, זה אברהם. יקח מצות, לפי שחרב מקומה של סדום ופסקו העוברים והשבים ולא חסר קילורין שלו כלום. אמר: מה אני מפסיק צדקה מבית? הלך ונטה לו אהל בגרר. ואויל שפתיים ילבט - זה לוט שהיה אויל בשפתיו. שהיה צריך לומר לבנותיו: דבר שלקה בו העולם אנו באים לעשות? ... הביא עליו לבטי לבוטים. מה להלן: "ולא יבא טמא לכל דבר" (דברי הימים ב כג יח), אף כאן: "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'". "ויסע משם אברהם" - פנה מפני ריח רע שהיו אומרים לוט בן אחי אברהם בא על שתי בנותיו.¹⁰

שכל טוב (בובר) בראשית פרק כ – טענות אבימלך הקשות

"ויקרא אבימלך לאברהם ויאמר לו מה עשית לנו" - שרימית בנו כך. "ומה חטאתי לך" - שגרמת לי דבר זה. "כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה" - לפרוץ בעריות כמעשה דור המבול ואנשי סדום. "מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי" - שאין אדם עשוי לומר על אשתו שהיא פנויה ולהתירה לאחרים, שהרי אחרים לוקחין אותה והוא נענש. ושמה דימית להענישנו בה שנהפך כסדום.¹¹

בראשית רבה פרשה נד סימן ג – תוכחה של אהבה ושלו

"והוכיח אברהם את אבימלך" - א"ר יוסי בר חנינא: התוכחת מביאה לידי אהבה, שנאמר: "הוכח לחכם ויאבה" (משלי ט ח).¹² היא דעתו של רבי יוסי בר חנינא שאמר: כל אהבה שאין עמה תוכחה אינה אהבה. אמר ריש לקיש: תוכחה מביאה לידי שלום. "והוכיח אברהם את אבימלך" - היא דעתו שאמר: כל שלום שאין עמו תוכחה אינו שלום.¹³

דרומה לארץ פלשתים. שם מתרחש גם האירוע של שרה שנלקחת לביתו של אבימלך, לאחר שאברהם אומר שהיא אחותו, בדומה למה שכבר אירע לו במצרים. למה יורד אברהם לארץ פלשתים? האם יש לזה קשר עם הפיכת סדום?
 אסון מהפכת סדום מותיר חלק גדול ממה שלימים נקרא נחלת יהודה, שומם וחרב. "כגן ה' כארץ מצרים" הפך ל"קטור הכבשן". לא היה זה רק חורבן פיסי, אלא גם חורבן רוחני, מקום לרינון הבריות ולשם רע. ראו מה יצא מאותה משפחה עברית מהגרת שבאה לכאן! חברו לאנשי סדום החטאים ולאחר הפיכת סדום, עוד הוסיפו מעשה ניאוף ועריות אולי מהחמורים ביותר. משכב אב עם בנותיו. (ולא מועילה ללוט טענת שכרות). הדברים פוגעים גם בשמו ובמעמדו של אברהם! הוא ששם נפשו בכפו להציל את בן אחיו במלחמה בה הוחזר הרכוש לערי סדום. מה יגיד כעת? אין לי בן אח? אין לאברהם מה לחפש יותר בחבל יהודה וגב ההר והוא נאלץ למצוא לו מקום אחר. הוא הולך לגרר, בירת חבל פלשתים באותה העת. שם הוא מוצא מקלט והתחלה חדשה. ראו גם דברי רש"י (בראשית כא לד): "ויסע משם אברהם - מפני בושה של לוט ובה לארץ פלשתים". לא בכדי אומר לו אח"כ אבימלך: "כִּתְּוֹד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעַם הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָרְתָה בָּהּ" (בראשית כא כג). אבל גם אם נתעלם מהצד השלילי ונסתכל על מסעו של אברהם מגב ההר אל שפלת הנגב במשקפיים חיוביות יותר, "פסקו העוברים ושבים" - אין לאברהם למי להתחבר ולפעול בצדקה, אין יוצא ובה באוהלי. זה אברהם שמפיץ את תורת ה', מי שבורך שיהיה אב להמון גויים. בארץ פלשתים, בגרר, הוא מוצא כר פעולה חדש. שם הוא נוטה את אוהלו המפולש הפתוח לכל עבר. שם הוא נוטע את אשל אברהם. אבל אנחנו נסחפים ומקדימים את המאוחר. נטיעת האשל היא לאחר הברית. נראה אותה בהמשך.

¹¹ לאבימלך יש טענות קשות על התנהגותו של אברהם בפרשת שרה השנייה (הראשונה הייתה עם פרעה בפרשת לך לך), כשהוא אומר אחותי היא ולא מספר שהיא אשתו. לאבימלך יש טענות קשות שנראות על פניהן כצודקות, הן כלפי הקב"ה והן כלפי אברהם. ראו דברינו [הגוי גם צדיק תהרוג](#) בפרשה זו. וכאן הטענות הן כלפי אברהם. טענות העולות בברור מפשט הפסוקים במקרא (פרק כ פסוקים ט-יג). והמדרשים מגדילים לעשות ומחברים את העניין עם הפיכת סדום שאולי כבר נשכחה מאיתנו, אך היא בפרק יט הסמוך. ראו פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרק כ: "ויקרא אבימלך לאברהם ויאמר לו מה עשית לנו ומה חטאתי לך כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה. א"ר חנן: לפי שהיו רואין עשנה של סדום עולה ככבשן האש, אמרו: תאמר אותן האנשים שנשתלחו לסדום באו ככאן לשחתה? לכך נאמר: מה עשית לנו: מעשים אשר לא יעשו". וכך מפרש גם חזקוני בפרק כ פסוק ח.

¹² ראו הפסוק המלא במשלי שם: "אל תוכח לץ לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאבה". מכאן אנו למדים שאבימלך היה בעיני אברהם (עפ"י המדרש) חכם, ודאי לא לץ שחבל לנסות להוכיחו.

¹³ בפרשת בארות המים שעבדי אבימלך גזלו, נסגר המעגל, והיתרון המוסרי שהיה לאבימלך על פני אברהם מתאזן. זה כמעט והכשילו באשת איש וזה גזל את מימיו. הצד השווה, ששניהם אינם מהססים להוכיח זה את זה ולדבר זה עם זה נכוחות. האם תוכחה זו הביאה את אברהם ואבימלך לכלל אהבה? אולי כך חושב ר' יוסי בר חנינא (אין הכרח לכך מנוסח המדרש), אבל ריש לקיש מסתפק בשלום. אין צורך באהבה גדולה. מספיק שלום מעשי ויחסי שכנות הוגנים. ראו במדרש שם סימן א: "ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך ופיכל שר צבאו, (משלי טז) ברצות ה' דרכי איש גם איביו ישרים אתו ... זה אברהם שנקרא איש, דכתיב ביה (ישעיה מו) מארץ מרחק איש עצתי, גם אויביו זה אבימלך". השלמה של מי שהיו אויבים. ראו גם ספרי דברים פיסקא ב: "... שהתוכחה מביאה לידי שלום. וכן אתה מוצא באברהם, שנאמר: והוכיח אברהם את אבימלך, מהו אומר? ויכרתו שניהם ברית". השלמה שמעוגנת בברית מעשית.

וְעַתָּה הַשְׁבַּעָה לִי בְּאֱלֹהִים הַנָּה אִם תִּשְׁקַר לִי וּלְנִינִי וּלְנִדְיִי¹⁴ כַּחֲסֹד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעַם הָאָרֶץ אֲשֶׁר גִּרְתָּהּ בָּהּ: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֲנֹכִי אֲשַׁבֵּעַ: וְהוֹכַח אַבְרָהָם אֶת אַבְיִמֶלֶךְ עַל אֲדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עִבְדֵי אַבְיִמֶלֶךְ: (בראשית כא כג-כה).¹⁵

רמב"ן בראשית פרק כא פסוק כג – נאמנות למלכות וכבוד הדדי

ולשון תשקור לי - בעבור היותו מלך והוא גר בארצו, או שיהיה משקר באהבתו, כי אוהב נאמן היה לו לכבדו ולעשות כרצונו. הלא תראה שלא מצא בו דבר זולתי באר המים אשר גזלו עבדיו, והוא אומר לו: "כחסד אשר עשיתי עמך".¹⁶

רד"ק על פסוק כג – התוכחה כחלק מהברית

והוכיח אברהם – וכיון שבאו בברית ובשבועה טען עליו על אשר עשו לו עבדיו שגזלו ממנו הבאר שחפר בבאר שבע.¹⁷

וַיִּטַע אֶשֶׁל בְּבֵאֵר שֶׁבַע וַיִּקְרָא שֵׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם: וַיִּגַּר אַבְרָהָם בְּאָרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים: (בראשית כא לג-לד, סוף הפרק).¹⁸

בראשית רבה פרשה נד סימן ו - 26 שנים של שלום וקריאה בשם ה'

"וַיִּטַע אֶשֶׁל בְּבֵאֵר שֶׁבַע" - רבי יהודה ורבי נחמיה. רבי יהודה אמר: אשל - פרדס, שאל מה תשאל: תאנים וענבים ורימונים. ר' נחמיה אמר: אשל - פונדק, שאל מה תשאל: ככר לחם, בשר, יין, ביצים... על דעתו של רבי נחמיה שאמר: אשל - פונדק, אברהם היה מקבל את העוברים ואת השבים, ומשהיו אוכלים ושותים אמר להם: ברכו! והם אומרים: מה נאמר? ואומר להם: "ברוך אל עולם שאכלנו משלו".¹⁹ זהו שכתוב: "ויקרא שם בשם ה' אל עולם" (בראשית כא לג). "ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים" - רבים מאותן שעשה בחברון. בחברון עשה עשרים וחמש שנה וכאן עשה עשרים ושש שנים.²⁰

¹⁴ במקרא, נין הוא בן ונכד הוא בן הבן. ראו איוב יח יט: "לא נין לו ולא נכד בעמו". ומעניין מאימתי הפך נין לבן הנכד בלשון ימינו. ¹⁵ המדרש טורח להדגיש שאברהם "לא מתרגש" מהזכרת החסד של אבימלך שעשה איתו כשבא לגור בארצו ולא קבל את דבריו. ראו בראשית רבה נד ב: "כחסד אשר עשיתי עמך, מה חסד עשה לו? אלא שאמר לו: הנה ארצי לפניך, ואעפ"כ לא קבל עלייך". אבל בפשט הפסוקים, אברהם מביח להיענות לבקשת השבועה (הברית) של אבימלך: "אנכי אשבע", עוד לפני שהוכיח את אבימלך וקיבל גם קיבל את דבריו. קיבל על עצמו להישבע בברית ואחרי כן הוכיח אותו. אך לפי הבנת המדרש, פשט הפסוקים שהוא שקיבל בתנאי - אני מסכים עקרונית לברית שאתה מציע אבימלך יש לנו חשבון פתוח. ואם לא היה אבימלך מקבל את תוכחתו של אברהם, או אם לא היה מחזיר את הבאר? האם גם אז היה אברהם עומד בהבטחתו? מן הסתם, כן.

¹⁶ אבימלך מצפה מאברהם שלא ישקר (ישקור - ואין לו אח במקרא, אבן עזרא) או יכזיב לו, לא רק במעשים, אלא גם ביחס וברגש (לא ישקר באהבתו). לא רק משום שהוא (אברהם) גר בארצו (של אבימלך), ולא רק משום שהוא אבימלך המלך, השלטון המצפה לנאמנות מהגרים בממלכתו, אלא גם משום שאבימלך באמת אהב את אברהם, כבדו והשתדל למלא את רצונו. להוציא את האירוע של באר המים, לא היו לאברהם שום טענות כנגד אבימלך. ראו גם פירוש רש"י על הפסוק: "כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי - שאמרתי לך (לעיל כ טו) הנה ארצי לפניך". אברהם לא מהסס להוכיח את אבימלך, אבל גם אבימלך לא נשאר חייב ומזכיר לאברהם מי הוא שנתן לו מפלט ומקלט בליל סער ומי הוא הסמכות הממלכתית לה חייב אברהם נאמנות. אברהם לא חולק על כך. אדרבא, הטענה על גזל באר המים היא עצמה מכירה בשלטונו של אבימלך, כמי שבכוחו וסמכותו להסדיר עניינים שכאלה. ראו פירוש ספורנו על פסוק כה: "הוכיחו באשר הוא מלך, על הגזל הנעשה בארצו ואין מכלים".

¹⁷ ראו המשך דבריו שם איך יוצאים אברהם ואבימלך "לסירור שטח", "לראות אם הבאר היא מגבול באר שבע או מגבול ארץ פלשתים". כל זאת, אחרי הברית. כללו של דבר, חזרנו ובדקנו ולא מצאנו מי מפרשני המקרא (חוץ מרשב"ם) שמבקר את הברית שכרת אברהם עם אבימלך. אדרבא, הברית היא הבסיס להעלאת טענות על מים וגבולות. הגדיל לעשות פירוש חזקוני שבפירושו לפסוק כח מביא את דברי מדרש שמואל או רבה שראינו בתחילת דברינו: "אמר לו הקב"ה: אתה נתת לו שבע כבשות, חייך שאני משהה שמחת בניך שבעה דורות", אך בפירושו לפסוק כב אומר שאבימלך מראש הגביל את השבועה לשלושה דורות, ולכן יכול היה אברהם להסכים, שכן זה תואם את ברית בין הבתרים: "ודור רביעי ישובו הנה". נראה שרשב"ם, אכן יחיד בגישתו לברית אברהם ואבימלך ויש לחקור אם יש 'רקע תקופתי' לפירוש זה.

¹⁸ לאחר כריתת הברית נאחז אברהם בקצה ארץ פלשתים (השווה דברי רמב"ן על פסוק לב מול דברי רד"ק על פסוק כה, באשר לגבולות ארץ פלשתים) וזוכה לשנים רבות של שקט ושלווה ואף קורא משם בשם ה' ומפיץ משם את האמונה באל אחד. נראה שבתקופה זו זכה אברהם לרוב שנות השקט והשלווה בחייו, לפריחה כלכלית ורוחנית, והברית עם אבימלך החזיקה מעמד יפה.

¹⁹ ראו דברינו [אשל אברהם](#) בפרשה זו.

²⁰ ראו גם פירוש רש"י לפסוק לד אשר סוגר את המעגל של תחילת פרק כ - את הליכת אברהם לארץ פלשתים אחרי הפיכת סדום עם ישיבת אברהם בארץ פלשתים ימים רבים בסוף פרק כא, ואלה דברי רש"י שם: "ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים - מרובים על של חברון, בחברון עשה עשרים וחמש שנה וכאן עשרים ושש... שבכל מקומותיו היה כאורח חונה ונוסע והולך, שנאמר (שם יב ו) ויעבור אברם, (שם ח) ויעתק משם, (שם ז) ויהי רעב בארץ, וירד אברם מצרימה, ובמצרים לא עשה אלא שלושה חדשים שהרי שלחו פרעה, מיד (שם ג) וילך למסעיו, עד (לעיל יג יח) ויבא וישב באלוני ממרא אשר בחברון. שם ישב עד שנהפכה סדום, מיד (שם כ א) ויסע משם אברהם מפני בושה של לוט ובה לארץ פלשתים". סוף סוף, חדל אברהם להיות אורח חונה נוסע והולך, והפך להיות תושב הארץ, כולל זכויות מוכרות על מים.

רמב"ן בראשית פרק כו – יצחק בעקבות אברהם

וטעם וילך יצחק אל אבימלך - כי היה בדעתו לרדת מצרימה והלך אל אבימלך בעל ברית אביו, אולי ייטיב עמו בימי הבצורת ולא יצטרך לירד למצרים. והנה אבימלך מפני בריתו של אברהם לא נגע בו ולא בביתו כלל. אבל אנשי המקום המה בקשו ממנו דרך שאלה על אשתו והוא אמר אחותי היא. ואף על פי כן לא נגע בה המלך ולא איש מאנשיו, כי היו נזכרים בענין אברהם.²¹

וְאֲבִימֶלֶךְ הִלֵּךְ אֵלָיו מִגֵּרָר וְאַחֲזָת מִרְעָהּ וּפִיכַל שֶׁר צָבָאוּ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִצְחָק מִדּוֹעַ בְּאֶתֶם אֱלֹי וְאֶתֶם שְׁנֵאתֶם אֹתִי וְתִשְׁלַחֲנִי מֵאֶתְכֶם: וַיֹּאמְרוּ רְאוּ רְאִינוּ כִּי הִיא ה' עִמָּךְ וְנֹאמְרָתְהִי נָא אֵלֶּה בִּינֹתֵינוּ בִּינֵינוּ וְבִינְךָ וְנִכְרָתָה בְּרִית עִמָּךְ: אִם תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רְעָה פֹּאֲשֶׁר לֹא נִגְעֲנוּךָ וְכֹאֲשֶׁר עֲשִׂינוּ עִמָּךְ רַק טוֹב וְנִשְׁלַחְךָ בְּשָׁלוֹם אֶתָּה עֵתָה בְּרוּךְ ה': וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתָּה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: וַיִּשְׁכְּמוּ בַבֶּקֶר וַיִּשְׁבְּעוּ אִישׁ לְאָחִיו וַיִּשְׁלַחֵם יִצְחָק וַיִּלְכוּ מֵאֶתוֹ בְּשָׁלוֹם: (בראשית כו כו-לג)²²

פרקי דרבי אליעזר פרק לו

רבי יהודה אומר: שלשה אבות פרתו ברית עם עמי הארץ, ואלו הן: אברהם יצחק ויעקב. אברהם פרת ברית עם עמי הארץ... אמר לבני יבוס לקנות מהם את מערת המכפלה במקר טוב ובזהב ובשטר עולם לאחזת קבר... ולא קבלו האנשים... אמרו לו אנו יודעים שהקדוש ברוך הוא עתיד לתן לך ולזרעך את כל הארצות האל, פרת עמנו שבועה, שאין שראל יורשים את עיר יבוס כי אם ברצונם של בני יבוס. ואחר כך קנה את מערת המכפלה במקר זהב ובכתב עולם לאחזת עולם...²³

ויצחק פרת ברית עם עמי הארץ, כשגר בארץ פלשתים. ראה אותם שהפכו פניהם ממנו, ויצא מהם בשלום, והלכו אחריו אבימלך וכל גדוליו. אמר להם: הפכתם פניכם ממני ועכשו באתם אלי? ... ויאמרו: ראה ראינו כי היה ה' עמך [שם כת]. אמרו: אנו יודעים שהקדוש ברוך הוא עתיד לתן לזרעך את כל הארצות הללו, פרת עמנו ברית שאין שראל יורשין את ארץ פלשתים. מה עשה יצחק, לקח אמה אחת ממתג חמור אשר היה רוכב עליו, ונתן לו לאות שיהא ביניהן ברית שבועה. וכשמלך דוד רצה לבא בארץ פלשתים ולא היה יכול לפגס מפני ברית יצחק, עד שלקח מהם אות ברית שבועת יצחק, שנאמר [שמואל ב, ח, א] ויחך דוד את מתג האמה מיד פלשתים.²⁴

²¹ מאברהם ליצחק. הנה יצחק הולך אל אבימלך "בעל ברית אביו" ומבקש שם מחסה בשנות הרעב. ארץ פלשתים גורר הם המחסום כנגד הירידה למצרים, ראו דברינו [אל תרד מצרימה - גור בארץ הזאת](#). וגם אם חלק מהפלשתים אינו זוכר את אברהם ואינו יודע שיצחק הוא בנו, אבימלך ואנשיו יודעים מי הוא והוא זוכה לשבת שם ולעשות חיל ועפ"י המדרש גם לקיים ראשון את מצוות מעשרות מיבול הארץ. ראו דברינו [מאה שערים](#) בפרשת תולדות. אך משארכו לו שם הימים (בפירושים השונים מה פשר 'אריכות' זו) קורה לו עם אשתו רבקה אירוע דומה (ושונה) לזה של אברהם עם שרה, וגם הוא ננזף ע"י אבימלך על מעשה זה. ושוב יש מריבה על בארות המים עד שאבימלך אומר לו בדיפלומטיית: "לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד" (בראשית כו טז). ואיפה הברית שכרת אבימלך עם אברהם? לכאורה, יש ליצחק סיבות טובות לסיים את ברית זו שהרי הפלשתים הפרו אותה. האם הוא עושה זאת?

²² ושוב חוזר השם באר שבע כמקום של שבועה, ככתוב שם בהמשך: " ... ויבאו עבדי יצחק ויגדו לו על אדות הבאר אשר חפרו ויאמרו לו מצאנו מים: ויקרא אתה שבעה על כן שם העיר באר שבע עד היום הזה", ומפרש רש"י: "שבעה - על שם הברית". ופירוש רד"ק מאריך שם לבאר שמדובר באותו מקום ובאותה עיר ובאותה באר שאברהם קרא לה באר שבע וכמעשה האב מעשה הבן שחוזר ומאושש את השבועה והברית עם אבימלך: "וכן עשה אברהם גם כן לבאר שחפר שם ... לכל המקום ההוא קרא באר שבע על השבועה ועל שבע כבשות הצאן ... וכן נקראת בימי אברהם ... (אך) על זה המעשה היה יותר קבוע ונזכר שם העיר, בעבור מה שהיה כאן שאירעו שני דברים כאלה לאב ולבן, ובענין השבועה עם אבימלך יהיה נזכר יותר בפי האנשים כי שם העיר באר שבע על דבר השבועה". ראו גם מדרש שכל טוב (בובר) בראשית פרק כו: "וישכימו בבקר וישבע איש לאחיו. אחוה זו אינו לא לשום קריות, ולא אחים בתורה ובמצות, אלא אחות ברית שלום, וחיידוש השבועה שהיה לאברהם עם אבימלך". ומה יענה על כך רשב"ם? אם הברית עם אבימלך הייתה שגויה ולא עוד אלא שהעקידה הייתה עונש על כך, הנה הבן הנעקד שניצל חוזר על אותה שגיאה!

²³ כבר נדרשנו לשבועה זו של אברהם לבני חת הם היבוסים שישבו גם בירושלים, בדברינו [קניית מערת המכפלה](#) בפרשת חיי שרה. והמשך הדברים בקניית הר הבית בידי דוד, ראו דברינו [קניית הר הבית](#) ביום ירושלים. וויתור (זמני) על הר הבית תמורת מערת המכפלה.

²⁴ והמדרש ממשיך שם לברית של יעקב עם לבן הוא ארם וגם לכך כבר נדרשנו בדברינו [ברית יעקב עם לבן הוא ארם](#) בפרשת ויצא. כאן, מייחס המדרש את הברית עם הפלשתים ליצחק, למרות שאברהם קדם לו. אם מפני שרצה להשלים ולמצוא ברית לכל אחד מהאבות ואם, כמו שמפרש רד"ק לעיל שברית באר שבע של יצחק היא העיקר. ואולי גם מפני שיש כאן חזרה ואישוש, שהרי היו ליצחק סיבות טובות לא לשמור על הברית ולא לחדש אותה. אך עפ"י המדרשים, ברית זו נמשכת דורות, הרבה מעבר ל"ניני ונגדי", הרבה מעבר לשלושה ואף שבעה דורות. עד ימי דוד שצריך להתחכם על מנת להילחם בפלשתים שצרו את בני ישראל. וכך גם עם ארם, ראו שוב דברינו [ברית יעקב עם לבן הוא ארם](#) בפרשת ויצא. לבריתות האבות עם עמי הארץ והאזור אפשר להוסיף את הקשר של אברהם עם מלכיצדק (בדברינו [מפגשי אברהם עם תושבי הארץ אשר אראך](#)), בריתו עם ענר אשכול וממרא "הם בעלי ברית אברהם" שסייעו לו במלחמת הצפון, את שבועת משה ליתרו (בדברינו [השבועה שנשבע משה ליתרו](#) בפרשת שמות), את ברית יהושע לגבעונים (גמרא גיטין מו ע"א שעפ"י מקצת מדרשים כבר משה כרת עמם) ואולי עוד. והנושא נמשך עד ימי שמשון שנלחם הרבה בפלשתים כפי שנקבע עוד טרם לידתו (שופטים יג ה) ונחלקו המדרשים אם היה זה לפני תום שבעה הדורות שנשבע אברהם

שבת שלום
מחלקי המים

מים אחרונים: בחיפוש חוזר במאגר השו"ת של בר-אילן מצאנו את המדרש הבא, אשר קושר את כל הרעיון שהעקידה הייתה תגובה (עונש) לברית אברהם עם אבימלך, עם ההסתה של השטן הידועה בעקידה. ראה קטע ממדרש זה (דברי השטן לאברהם): " ... אף אני מה שיכולתי להשטין השטנתי עליך. אמרתי לפניו: רבש"ע, תקרא לאברהם "אוהבי" שכרת ברית את ערלים? ואתה כתבת בתורה: לא תכרות להם ברית ולא תחנם (דברים ז ב), והוא כרת ברית עם אבימלך, שנאמר: ויכרתו ברית בבאר שבע וג' (בר' כ"א, ל"ב) ... " (קטעי מדרשים - גניזה (מאן) ז. קטעים של מדרש על התורה "זו היא שנאמרה ברוח הקודש" עמוד סד). ויש לחקור ולהתבונן במדרש זה במלואו שדרך אגב גם קושר גם את אברהם עם דמותו של איוב. לא נראה שרשב"ם ראה מדרש זה.

לאבימלך, או שהפלשתים הפרו קודם את השבועה. ראו דברינו [שמשון](#) וכן [הפטרת השבת- בשורת הולדת שמשון](#) בפרשת נשא. נושא בריתות אבות האומה עם עמי האזור, ראוי לדף מיוחד ונכבד ומן הסתם כבר דנו בו רבים וטובים.